

QR-kod
maqolaning DOI
sahifasini
ochadi

Dosimbetova Abadan Alievna.
Zulfiyanin kórkem estetikaliq
kózqaraslarinin qaraqalpaq poeziyasina
tásiri // «O'zbekiston olimi
ayollarining mamlakat taraqqiyotiga
qo'shayotgan hissasi» mavzusidagi
xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
materiallari (Nukus, 2026-yil 9–10-
oktyabr). – Nukus, 2026. – B. 522–
526. – DOI: [https://doi.org/10.66073/](https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/0910099)
ReFocus-Conf/0910099

ZULFIYANIN KÓRKEM ESTETIKALIQ KÓZQARASLARININ QARAQALPAQ POEZIYASINA TÁSIRI

Dosimbetova Abadan Alievna

Filologiya ilimleri kandidati, docent
Qaraqalpaq mámleketlik universiteti
e-mail: abadandosimbetova@gmail.com

Annotaciya: Maqalada XX ásirdegi ózbek hayal-qizlar poeziyasinin belgili wákili Zulfiya shıǵarmalarinin qaraqalpaq kórkem estetikaliq oy dúnyasin bayıtıwdaǵı ornı úyrenilgen. Shayır shıǵarmalarinin qaraqalpaq shayırları shıǵarmaları menen únlesligi, qaraqalpaq tiline awdarılıwı, ideyalıq ózgeshelikleri sóz etilgen. Sonday-aq, qaraqalpaq hayal-qız shayırlarının ósip jetilisiwinde, hayal-qızlardın dártlerin, ishki keshirmelerin sáwlelendiriwde Zulfiya shıǵarmalarinin joqarı kórkemlik úlgi bolıp xızmet etetuǵını belgilep ótıledi.

Tayanış sózler: lirika, hayal-qizlar poeziyası, lirikaliq qaharman, ruwxıy keshirmeler.

Kirisiw. XX ásir ózbek ádebiyatının joqarı sheklerdi iyelep rawajlanıwında, ulıwma adamzatlıq ruwxıy miyraslarǵa ılayıqlı úles bolıp qosılıwında Zulfiya Israilovanın xızmetleri ullı boldı. Ol óziniń poetikalıq izlenisleri menen ózbek poeziyasın ideyalıq, kórkemlik, janrlıq jaqtan bayıttı. Zulfiya miyrasları onı tek ǵana ózbek poeziyasında emes, al pútkil Shıǵıs poeziyasında tákirarlanbas ullı dóretiwshi tulǵa sıpatında tanıtadı.

Zulfiya poeziyasının qaraqalpaq ádebiyatı menen baylanısı máselesi belgili dárejede sóz etilip kelinbekte. [1] Solay da bolsa, shayır shıǵarmalarinin qaraqalpaq kórkem estetikaliq oy-dúnyasına tásiri máselesi arnawlı sóz etiwdi talap etedi.

Materiallar hám talqlawlar: Zulfiya XX ásirdeń 30-jıllarınan baslap shayır sıpatında ádebiyatqa kirip kelgen bolsa, bunı sol dáwirdeń tariyxıy-siyasiy sharayatı kózqarasınan úlken rezonanslıq qubılıs sıpatında bahalaw múmkin. Hayal-qizlar táǵdirine feodallıq qatnas biykar etilip, olardıń teń huqıqlıǵın qorgaw, jámiyetlik turmıstın barlıq tarawlarında hayal-qızlardın iskerligin arttırıw, olardıń sanasın tárbiyalaw mámleketlik siyasat dárejesine kóterilgen sharayatta Zulfiya shayır sıpatında birinshilerden bolıp jámiyetlik ómirge aktiv aralastı. Ol óz dáwirindegi ózbek hám qaraqalpaq hayal-qızları ushın óz huqıq hám erkinliklerinen paydalanıp, miynet hám dóretiwshilik uqıbın iygilikli niyetke baǵdarlawdın haqıyqıy úlgin kórsete aldı.

Zulfiya birinshi gezekte lirik shayır edi. Onın lirikası qaraqalpaq kitap oqıwshılarının da estetikaliq kózqarasların bayıtıp, olarda nahaqlıqqa qáhár-ǵázep, dosqa miyrim-shápáát, Watangá, tuwılǵan jerge, el-xalıqqa, milletke muhabbat sezimlerin oyatıwǵa xızmet etti dep ayıwǵa tolıq túrde haqılıımız. Shayırdın

«O'zbekiston olimi ayollarining
mamlakat taraqqiyotiga
qo'shayotgan hissasi»

XALQARO ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA
NUKUS, 9–10-OKTYABR 2026

júrek dártilerine toli muhabbat lirikasi qaraqalpaq kitap oqıwshılarınıń da kewillerine qozǵaw salıp, haqıyqıy sap muhabbatıń qádir-qımbatın, haslı mánisin ele de tereńirek uǵınıwına, sadıqlıq, opadarlıq pazıyletlerin tuyınıwına túrtki bola aldı. Zulfiya shıǵarmaları qaraqalpaq hayal-qızlarınıń ómir haqqındaǵı túsiniklerin bayıtıp, poeziyaǵa, ómirge, gózzallıqqa qushtarlıǵın, háwesin arttırıwǵa úles bolıp qosıldı.

Zulfiya lirikasında lirikalıq qaharman onıń dóretiwshiliginiń dáslepki dáwirlerinde jańalıqqa umtılwshı gúressheń obraz tárizinde sáwlelense, kem-kem shayırdıń dóretiwshilik hám ómirlik tájiriyesiniń artıp barıwı menen onıń lirikalıq qaharmanı geyde jámiyetlik yaki dúnyalıq problemalardan gúyzeliske túsken isker hayal, geyde mehriban ana, geyde óz súygeninen erte ayırılıp bir ómir ayralıq azabında jasaǵan opalı yar obrazlarında kórinedi.

Zulfiya poeziyasınan qaraqalpaq hayal-qızları da óz táshwishlerin, óz quwanış hám shadlıqların kóre aldı. Onıń “Men sıza almaǵan súwret” qosıǵında miynetkesh hayal obrazi dóretilgen.

Quyash qaqan oramal etik,
Dala áptap saqawatı bul,
Júregi keń, isine jetik,
Tayar súwret shashları súmbil.
Ájayıpdur shápiq barmaqlar,
Kózlerinen qosıq tutanar,
Qanındaǵı yoshtı sızbaqqa
Aytıń qaydan boyaw tabılar. [2]

Bul qatarlarda barlıq táshwishleri hám quwanışları menen miynet hayalınıń portreti sızılǵan. Ol I.Yusupov qáleminen

Ayna aldında qońır tartsa da,
Xalıq aldında júzleri jarqın,
Paxta terip qarawıtsa da,
Jeńge, seniń qollarıń altın.

-dep táriyplengen kolxozshı hayaldı eske túsiredi. Eki qosıqta da miynet hayalına tán bolǵan ápiwayılıq, shıdamlılıq, mártlik sıpatları portretlik boyawlar arqalı sáwlelengen. Biziń pikirimizshe, eki shayırdıń hayaldıń “quyash qaǵıp, kúnge qarawıtqan júzi” astarında ózbek hám qaraqalpaq hayalınıń totalitar dúzim dáwirindegi ayanışlı turmıs tárizin, awır miynet sharayatın ayrıqsha sheberlik penen bere alǵan. Bul eki ádebiyattıń talantlı wákilleriniń birin-biri tákirarlawı emes, al adam janın túsiniw hám túsindiriw sıyaqlı iygilikli niyet jolında birdey sharayatta dóretiwshilik etken shayırlar poeziyasındaǵı únleslik, tipologiyalıq uqsaslıq, sonday-aq, ózbek hám qaraqalpaq hayal-qızlarınıń táǵdirlesliginiń poetikalıq kórinisi bolıp tabıladı. Zulfiya shıǵarmalarında dáwir siyasatı haqqındaǵı pikirlerin poetikalıq boyawlar arqalı beriw ózgesheligin onıń “Ana” qosıǵında da gúzetiwge boladı. Bunda asıǵıs kelip, balasın emize sala qayta atlangan baslıq hayaldıń obrazında shayırdıń mehir-muhabbatın ulıǵlay otırıp, dáwirdiń ashshı haqıyqatlıǵın, óz balasına jeterli waqıt ajırata almaǵan analardıń miynet sharayatın qosıq astarında sáwlelendiredi.

Zulfiya poeziyasida poetikalik obrazlar da ózinshelikke iye. Poeziya tariyxında báhár tımsalında, kóbinese, kóterińki kewil keshirmelerin, visal máwritlerin sáwlelendiriw dástúr bolıp kelgen bolsa, Zulfiya lirikalıq qaharmannıń muńlı keypiyatın, tragediyalıq halatların, qayǵı-dártlerin de báhár obrazı arqalı, báhár kórinislerine jan endirip súwretlew arqalı beredi. Shayır hár qıylı qosıqlarında báhárge hár qıylı poetikalıq mazmun bere otırıp, onı ulıwma ómirdi súyiwdiń, sap muhabbattıń simvolı sıpatında súwretleydi. Bul da shayırdıń jeke stillik hám poetikalıq izlenislerinen bolsa kerek.

Zulfiya ózine zamanlas qaraqalpaq jazıwshı-shayırları menen bekkem doslıq, ádebiy dóretiwshilik baylanısta bolǵan hám bul baylanıs ózbek hám qaraqalpaq ádebiy baylanısınń bir bólegi esaplanadı. Bunıń ayqın misalı sıpatında Ózbekstan jazıwshılar awqamı syezdleri, Tashkentte ótkerilgen qaraqalpaq ádebiyatı háptelikleri, mádeniyat kúnleri, dekadalar, seminar-keńesler sıyaqlı ilajlardı atap ótsek boladı. Bul ilajlarda belgili shayıır Zulfiya da qatnasıp, qaraqalpaq ádebiyatshıları menen sáwbetles, pikirles bolǵanlıǵı gúmansız. Óz gezeginde qaraqalpaq jazıwshı-shayırlarınıń da shayıır poeziyasına húrmet-itibarı joqarı boldı. Olar Zulfiya shıǵarmaların qaraqalpaq tiline awdarıp, baspa sóz arqalı járiyalap, qaraqalpaq kitap oqıwshılarına keńnen tanıtırıp bargan. “Ámiwdárya” jurnalınıń 1960–1980-jıllardaǵı sanların betley otırıp, onda “Tuwısqan xalıqlar ádebiyatı” rubrikası menen Zulfiya shıǵarmalarınan awdarmalar berilip barılǵanın, shayırdıń 50, 60, 70 jıllıq yubiley sánelerine arnawlı betler shólkemlestirilip, onıń jańa qosıqlarınan awdarmalar berilgenin gúzettik. Máselen, 1975-jıldıń 2-sanında “Kúnshıǵıs poeziyasınıń sholpanı”, 1985-jıldıń 9-sanında “Kúnshıǵıs juldızı” ataması menen shayıır dóretiwshiligi haqqında maǵlıwmatlar berilgen. Zulfiya shıǵarmaları, ásirese, onıń yubiley toyları múnásibeti menen kúndelikli baspa sóz arqalı xalqımız arasına ele de tereńirek kirip bardı. Shayırdıń qosıqlar toplamınıń qaraqalpaq tilinde eki márte járiyalanıwı qaraqalpaq oqıwshıların Zulfiya poeziyası menen jáne de jaqınlastırdı.

“Ámiwdárya”nıń 1975-jılǵı sanında shayırdıń 60 jıllıq yubileyi múnásibeti menen onıń “Ayqulaq” dúrkinine qamtılǵan “Keleshek” hám “Ayqulaq” qosıqları berilgen. Bul qosıqlardı qaraqalpaq tiline I.Yusupov awdarǵan. “Ayqulaq” qosıǵında tábiyat qubılısı bolǵan ayqulaqtıń túrli qubılıwları arqalı lirikalıq qaharmannıń kewil tuyǵıların beredi. Lirikalıq qaharman ayqulaqtı shayıır poeziyasın insanlar qálbine tutastırıwshı kópirge megzetedi.

Ayqulaq! Tábiyattıń ullı kópiri.

Men she?

Maǵan kópir bárinen dárkar.

Onıń jeti reńli shuǵlalı nurı,

Jańa saparlarǵa meni shaqırar.

Qanday baxıt!

Báhár nápesi menen

Qosıqtan jol salıp jónep ketermen.

Insanlar qálbine nurlı sezimnen

Kópir salıp atlap-atlap ótermen. [3]

Zeyni ilgir talgampaz oqiwshı bul qatarlardan qosıqtıń lirikalıq qaharmanı shayır ekenligin, hám onıń ómirde de, poeziyada gózzallıqqa umtılıp jasap, usı gózzallıqtıń poeziya menen adamlar qálbin tutastırıwshı “kópır”ge aylanıwı haqqındaǵı tileklerin ańlaydı.

Zulfiya shıǵarmalarınń qaraqalpaq ádebiy estetikalıq oy-dúnyasındaǵı áhmiyeti máselesin úyreniw barısında bizdi Zulfiya Qaraqalpaqstanda bolǵan ba? degen soraw qızıqtıradı. Tilekke qarsı, Zulfiya bizde miymanda bolmaǵan hám bul haqqında I.Yusupov “Zulfiya apamız qansha talpınsa da Qaraqalpaqstanǵa kele almadı. Bunıń eń tiykargı sebebi xalıq tili menen aytqanda, duz tartpaǵan bolsa kerek”, - dep jazadı. Shayır 1985-jılı “Waqıt ótken sayın” dep atalǵan qaraqalpaq tilindegi ekinshi toplamı járiyalanǵannan soń I.Yusupovqa xat jollaydı hám onda tómendegishe qatarlar bar edi:

Bir armonki qoraqalpoq atalguchi qardosh elga,
Men bormadim, sherim bordi.

Oqinjonim! Bir tolpinib sher aylandi darhol jirǵa,
Qush qanotda sevgim bordi.

Amu bilan Sir farzandi tutash tuproq ona makon.

Ellarimiz oǵa-ini,

Tunni-tonga ulab baxtdan kuylagan on,

Davrangizda bor deng meni. [4]

Bul qatarlardan kórinip turǵanıday, Zulfiyanıń qaraqalpaq jerine, xalqına, ádebiyatı menen mádeniyatına húrmeti sheksiz. Onıń Qaraqalpaqstanǵa ózi jetip kele almasa da qosıqları menen birge jıllı sezimleri, pák niyetleri keldi.

Shayır shıǵarmaların qaraqalpaq kitap oqıwshılarına tanıtıwda I.Yusupovtıń xızmetleri ayırıqsha boldı. Zulfiya shıǵarmalarınń qaraqalpaq tilindegi awdarmalarınń basım kópshiligi I.Yusupovtıń qálemine tiyisli. I.Yusupov óziniń bir neshe shıǵıp sóylewlerinde, eske túsiriwlerinde hám “Erkin Qaraqalpaqstan” gazetasınıń 2005-jıl 9-iyul sanında járiyalanǵan “Bárin jaqtılattı júrektegi nur (Zulfiya haqqında oylar)” maqalasında Zulfiya menen ádebiy dóretiwshilik, doslıq qatnasları tuwralı sóz etedi. Shayırdıń atap ótiwinshe, Zulfiya menen ádebiy dóretiwshilik qatnasları 1960-jıllardan baslanıp, sońın ala bul doslıq apa-inilik tuwısqanlıq qatnasqa ulasqan.

I.Yusupov Zulfiyaǵa arnap “Tislerińde bar ma márgiyań?”, “Qızıń gózzal bolsın, shayıra bolsın”, “Saqlanıń búgingi buzıq hawadan” qosıqların dóretti. Bul qosıqlarda Zulfiya sulıw sezim hám názik lirikanıń, gózzallıqtıń jırshısı sıpatında sáwlelenedi. “Qızıń gózzal bolsın, shayıra bolsın” qosıǵında miflik súwretlew elementlerin realistlik obraz dóretiwde qollanıw arqalı ayırıqsha bir poetikalıq usıldı júzege keltiredi. Zulfiyanıń dúnyaǵa keliwin ilahiy, ájayıp qubılıs sıpatında súwretley otırıp, onıń poeziyasın, talantın ulıǵlaydı. Shayır bul qosıǵında Zulfiya obrazın dórete otırıp, óz xalqı arasınan da Zulfiya sıyaqlı talantlı hayal-qız shayırlardıń jetilisip shıǵıwın shın kewilinen niyet etedi. Qosıqtıń 1966-jılı dórelgenin esapqa alsaq shayırdıń poetikalıq niyeti ele de aydınlasadı. Búgingi kúnge kelip shayırdıń oy-ármanları iske asıp, qaraqalpaq poeziyası da dóretiwshi hayal-qızlar menen tolisti. G.Shamuratova, M.Jumanazarova, N.Tóreshova, P.Mırzabaeva, G.Dáwletova, N.Tilewova hám basqa shayırlarımız Zulfiyanıń

haqiqiy izbasarlari sifatida ádebiyatimizdín rawajlanıwına salmaqlı úles qosıp kelmekte.

Juwmaq hám usınıslar. Zulfiya hám qaraqalpaq ádebiy estetikalıq oy dúnyası máselesinde biz ózimizdín bazı bir pikirlerimizdi bildirip óttik. Bul baǵdarda ele úyreniwi tiyis máseleler oǵada kóp. Atap aytqanda, Zulfiya shıǵarmalarınń qaraqalpaq tiline awdarmalarındaǵı jetiskenlikler menen kemshilikler, qaraqalpaq poeziyasında Zulfiya obrazı, shayır dóretiwshiligi menen qaraqalpaq shayırları shıǵarmalarındaǵı uqsaslıqlar sıyaqlı máseleler keleshekte óziniń ilimiy izertleniwin kútip qalmaqta.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Qurambaeva G. Ózbek hám qaraqalpaq ádebiyatı (ádebiy baylanıs, óz-ara tásir hám kórkem awdarma) diss DSc. Nókis, 2023; Sagidullaeva J. Ózbek hám qaraqalpaq ádebiy baylanıslarında Zulfiya dóretiwshiliginiń ornı. ÓzRIAQQB Xabarshısı. 2016, №1 san, 148-150 b.
2. Zulfiya. Waqıt ótken sayın. Nókis. “Qaraqalpaqstan”, 1985.
3. Ámiwdárya. 1975, №2 san, 78-79 bet.
4. Yusupov I. Bárin jaqtılatı júrektegi nur (Zulfiya haqqında oylar). // “Erkin Qaraqalpaqstan” 2005-jıl 9-iyul.